

NEOLIBERALISME I EL SEU IMPACTE EN EL SINDICALISME DOCENT

Sigfredo Chiroque
Chunga

Hi ha moltes polítiques magisterials, educatives i socials en general que es van donar—des de la dècada del noranta— als pobles del sud; però que s'han posat en marxa fa poc al nord. Els grups de poder amb enfocament neoliberal van esperar la crisi econòmica europea i nord-americana del seu model, per a generalitzar també en països, com Espanya, el que ja abans havien experimentat, diguem-ne, en països del sud com el Perú.

Dins d'aquest context, voldria assenyal·lar de quina manera les polítiques neoliberals han impactat en el magisteri i en el sindicalisme docent al Perú. Aquest és el nostre objecte d'anàlisi. No obstant això, voldria explicar una cosa que em sembla interessant: hi ha una possible situació d'igualtat i diferència d'impacte del neoliberalisme en el camp educatiu-magisterial al nord i al sud. En el camp de l'objectivitat (condicions concretes de treball), el magisteri del nord i els seus sindicats comencen a sentir, des de fa poc, les conseqüències pràctiques de les polítiques d'ajustament neoliberal que s'han estat donant a l'Amèrica Llatina des de fa més de dues dècades; no obstant això, en el camp de la subjectivitat, el personal docent dels països del nord i del sud han tingut—al mateix temps— similar impacte en la imposició de la ideologia consumista i de la societat de mercat, propis del neoliberalisme. La diferència i igualtat en la temporalitat dels impactes objectius i subjectius podrien ajudar-nos a comprendre millor les coincidències i diferències en el desenvolupament del sindicalisme docent en països del nord i del sud. Encara més, aquesta consciència podria dur-nos a traçar possibles mesures unitàries de lluita dels docents del nord i del sud.

La tesi que busquem exposar en el present escrit és que el sindicalisme docent peruà ha iniciat un procés de recomposició, acceptant les regles de joc que imposa el neoliberalisme hegemònic al Perú: en el pla de subjectivitat, accepten acriticament la ideologia neoliberal; i en el pla d'objectivitat, solament redueixen els seus reclams a situacions remuneratives presents, sense importar-los majorment situacions d'instabilitat laboral o pèrdua de drets sindicals. Els mateixos docents, l'Estat i els grups de poder comencen a acceptar el "privilegi" d'un nou tipus de convivència, sempre que no s'altere el sistema: "Que no ens esforcem, la major part de les vegades amb èxit, per persuadir-nos que un grup capaç de protestar contra el seu propi privilegi no és un grup privilegiat?".

El Sindicato Unitario de los Trabajadores en la Educación del Perú (SUTEP) va tindre una àmplia presència en la dinàmica social del país andí en les dècades del setanta i huitanta; encara més—a pesar de la dictadura de Fujimori en la dècada del noranta— va mantindre la seua combativitat. Tanmateix, ja amb governs "democràtics" en la dècada del 2000 no va recuperar la seua capacitat de lluita d'abans. De 2007 a 2011, el moviment sindical dels docents peruans va estar en crisi. En 2012, ha començat a recompondre's, però responent ja no a un enfocament polític "classista i combatiu" (per al conjunt de la societat), sinó a meres reivindicacions corporatives de caràcter economicista, com vol el sistema: guanyar més, per a consumir més! En perspectiva històrica (1990-2013), els docents de base i el SUTEP no han lluitat contra les mesures neoliberals en l'educació. Han reaccionat en 2012, només contra les polítiques magisterials de caràcter remuneratiu.

Els grups de poder amb enfocament neoliberal van esperar la crisi econòmica europea i nord-americana del seu model, per a generalitzar també en països, com a Espanya, el que ja abans havien experimentat, diguem-ne, en països del sud, com el Perú.

POLÍTQUES NEOLIBERALS

Podríem establir quatre moments en la reforma educativa neoliberal al Perú:

- 1 Inici de la reforma neoliberal, per la via de canvis autoritaris en l'enfocament i els processos bàsics en la gestió educativa, en el curricular, en l'obertura de la privatització de l'educació i en el treball docent (govern de Fujimori).
- 2 Desenvolupament hegemònic de la reforma neoliberal, amb vernís participatiu i democràtic (governos de Valentín Paniagua i Alejandro Toledo).
- 3 Aprofundiment autoritari del model de reforma educativa neoliberal, tenint com a eix canvis en el camp magisterial (govern d'Alan García).
- 4 Acceptació i aprofundiment en les direccions centrals del model neoliberal (govern de Ollanta Humala).

PRIMER MOMENT (1990-1999)

L'ingrés de l'enginyer Alberto Fujimori al govern, en la dècada dels noranta, va portar per a la societat peruana en general, i per a l'educació peruana en particular, l'acceptació explícita del model neoliberal. Amb el rètol de modernització educativa, durant el

primer i segon govern del dictador Fujimori, es van prendre algunes mesures importants, la majoria de les quals sota l'orientació, condicionament i tutela del Banc Mundial.

- Podríem diferenciar mesures d'explícita orientació neoliberal i altres de suport genèric. Destaquem les primeres:
- 5 Reducció formal del Ministeri d'Educació (MED).
 - 6 Currículum per competències i de constructivisme ingenu;
 - 7 Facilitats per a la privatització educativa.
 - 8 Terciarització dels serveis educatius (exemple, capacitat docent).
 - 9 Impuls a una gestió educativa fragmentada i pragmàtica: per institució educativa.
 - 10 Intent de privatització de l'educació amb municipalització de l'educació.
 - 11 Control autoritari del moviment magisterial.
 - 12 Reducció del pressupost per a educació en vora un 2,7% del PIB.

SEGON MOMENT (2000-2006)

La derrota de la dictadura fujimorista va portar aires de democràcia formal en la societat peruana. No obstant això, les principals mesures de la dècada del noranta no van ser suplantades. Va haver-hi un continuisme amb el vernís

democràtic i participatiu. En aquest període dels governs de Valentín Paniagua i Alejandro Toledo es van postular mesures com les següents:

- 13 Racionalització del model.
Exemples: Pràctiques participatives i democràtiques controlades/Relació Educació-Ocupació-Treball –enfortint el valor de canvi de l'educació i del treball.
- 14 Inici de la moratòria curricular, és a dir, sols prioritzar dues àrees curriculars: Comunicacions i Matemàtica.

TERCER MOMENT (2006-2011)

En l'esfera educativa –en el seu segon govern– l'APRA executa mesures aparentment desarticulades, encara que –al gener de 2007– va aprovar com a llei el Projecte Educatiu Nacional en 2021 (PEN) elaborat pel plural Consell Nacional d'Educació (CNE) i per al gener de 2008 va posar en marxa el Pla Estratègic Multianual d'Educació 2007-2011 (PESEM). Tot això va portar a mesures de continuïsmes i perfeccionament del model neoliberal, tenint, com a eix, la seua política magisterial on s'inclouen un conjunt de decisions de caràcter sindical. Les principals són:

- 15 Municipalització de l'educació.
- 16 Estratègic continuïsmes en moratòria curricular.
- 17 L'educació assumida com a servei públic essencial.
- 18 Política magisterial i sindical d'acord amb el model hegemònic: nou Estatut Docent. Ací s'inclou la legalització de la inestabilitat laboral, la relativització del dret a la vaga, la retallada en les representacions sindicals, etc.
- 19 Política contrària l'Educació Intercultural Bilingüe

QUART MOMENT (2011...)

El candidat a la presidència Ollanta Humala va preconitzar una "Gran transformació". Arribat al poder no hi va haver cap canvi en el model socioeconòmic, encara que ha

aprofundit les polítiques de "reducció de bretxes" per a millorar la "inclusió social". En l'educació, va lliurar el comandament a sectors progressistes, els quals van deixar sense efecte algunes mesures aberrants dels governs anteriors (per exemple, la municipalització de l'educació i la moratòria curricular). Les crítiques centrals d'enfocament neoliberal segueixen vigents, encara que s'impulsen mesures d'inclusió social. En el camp magisterial es va optar per polítiques de continuïsmes. En aquest govern, es pot establir el següent:

- 20 Continuïsmes i aprofundiment de la privatització de l'educació.
- 21 Continuïsmes i aprofundiment de les polítiques magisterials de tall neoliberal.
- 22 Impuls de mesures d'inclusió social: beques i refrigeri escolar massiu.

RESPOSTA SINDICAL

Analitzant la relació entre el Sindicato Unitario de los Trabajadores en la Educación del Perú (SUTEP) i les reformes educatives neoliberals crec que és important diferenciar dues situacions: d'una banda, el comportament de l'organització gremial, com a subjecte col·lectiu, i la dels seus afiliats, com a subjectes individuals; i de l'altra banda, la qualificació genèrica al model i la presa de posició respecte a les mesures específiques que concreten el model. Les opinions de l'organització de vegades no coincideixen amb els individus; i les opinions generals no sempre guarden correspondència amb les mesures específiques que donen concreció al que és general.

Importa anotar que tant Fujimori com Toledo i Ollanta Humala –a l'inici dels seus governs– van escollir persones dels planters progressistes per a ocupar la carter de l'educació. D'aquesta manera, posaven una sort d'escullera enfront d'una possible marejada del SUTEP, que tenia, i té, una explícita tendència esquerrana.

És interessant recordar que la VI Vaga Nacional del SUTEP (2001) va ser l'última mesura de força del magisteri peruà que combinava una protesta genèrica contra el neoliberalisme i assumptes pròpiament de política magisterial. Durant tot el decenni fujimorista van anar decaient les lluites magisterials i reduïdes a reivindicacions merament econòmiques. El sindicat va passar per un moment de "resistència". Mentre en l'educació peruana, es posava la reforma neoliberal, el SUTEP no va tindre respostes específiques a aquest primer moment del neoliberalisme.

Després del moment de resistència, el SUTEP es va reactivar en caure el règim dictatorial. En 2003, va realitzar la seua VII Vaga Nacional Indefinida del SUTEP, a pesar que el poder adquisitiu del magisteri nacional es trobava en alça.

Podríem dir que després de l'ingrés al segon govern del Partit Aprista, hi va haver dos mesos de coqueteig entre el MED i la direcció nacional del SUTEP. Les avaluacions docents que es van aplicar al magisteri peruà (2006-2009) i una nova Llei de Carrera Pública Magisterial (CPM), que vulnerava interessos magisterials, van endurir posicions. Per exemple, considera l'educació com un "servei públic essencial", admet la inestabilitat laboral i sistematitza les avaluacions docents també amb fins de la seua depuració.

Un sector del gremi denominat Conare va prendre la iniciativa de la VIII Vaga Nacional del SUTEP, a mitjan juny de 2007, generant que 15 dies després el 96% del magisteri peruà paralizara la faena de casa; però no va aconseguir detindre la promulgació del nou Estatut Docent. El SUTEP va quedar orgànicament dividit i va decaure en la seua capacitat de lluita (2007-2011).

Durant el govern de Ollanta, de juny a octubre de 2012, el SUTEP va estar en vaga, però fraccionat. Això va afeblir la seua capacitat de detindre un nou estatut docent que accelera l'aplicació de les mesures de desregulació del treball docent i de pèrdua d'alguns drets.

Situant el moviment vaguista del magisteri peruà més enllà de la conjuntura, podríem anar perfilant algunes tendències:

- L'eix central de la reactivació del SUTEP és el corporatiu i ja no el polític. La pugna gremial per una nova societat o educació està quedant de costat.
- Dins del corporatiu, els mestres prioritzen "guanyar més". La llei Ollantista de Reforma Magisterial és criticada pels docents i el gremi no tant pel seu enfocament neoliberal, sinó per relativitzar la seua estabilitat laboral i el dret a la vaga. La principal preocupació es troba en l'àmbit econòmic.
- Buscant ser contrapart vàlida de negociació, el CEN-SUTEP ha replantejat els seus estils de lluita sindical, atenint-se al que està legalment permès. La lluita "directa i la mobilització" s'ha relativitzat; però a més ha resolt políticament i de manera pública amb forces polítiques violentistes.
- Els mateixos docents de base escullen les seues direccions no tant per les seues opcions politicoideològiques o pedagògiques; sinó per la seua capacitat negociadora en funció als seus interessos corporatius.

És possible que més enllà de la lluita per "guanyar més" per a "consumir més", el SUTEP en els pròxims temps haja de negociar aspectes més de fons, com els quals hem assenyalat. Però, podríem concloure que –fins a ara– constatem que el sindicalisme peruà busca eixir de la seua letargia, sense eixir-se'n del sistema, a pesar de les nostres intencions de concebre'l com a espai de transformació social. De manera provocadora, podríem aplicar al gremi magisterial el que Bourdieu va dir sobre l'escola pública: "Probablement per efecte d'inèrcia cultural, continuem assumint el sistema escolar com un factor de mobilitat social, arreplegant les tesis de l'educació 'alliberadora'. No obstant això, tot fa veure el contrari: el sistema escolar és un dels factors més eficaços de conservació social, puix ens presenta l'aparença legitimadora de les desigualtats socials, així com sanciona l'herència cultural, assumint el do 'social com a do natural...'".

CITACIONS

Pierre Bourdieu i Jean-Claude Passeron, Los herederos. Los estudiantes y la cultura. Mèxic, Siglo XXI Editores, 2008, pàg. 13.

De manera interessant, els gremis d'empresaris (CONFIEP) i de docents (SUTEP), així com el Foro Acuerdo Nacional (que organitza tots els partits polítics formals del Perú) han donat suport al CNE i al PEN.

El PESEM-Educación es difon el febrer 2008, per més que la seua publicació data de setembre de 2007. En aquest document s'articulen les polítiques educatives.

Durant el govern de Toledo, el magisteri peruà va millorar en 50,12% la seua capacitat de compra. Cap al final del govern de Toledo (2006), la mitjana remunerativa del docent peruà va ser d'uns 1.100 nous sols (uns 420 dòlars estatunidencs). Aquesta mitjana s'ha modificat el gener d'enguany (2013), amb un increment d'uns 520 dòlars.

Els diversos grups que actuen en el magisteri peruà, cap a la fi de 2012, van prioritzar el treball per declarar com a inconstitucional el nou estatut docent. El Grupo de Patria Roja (CEN-SUTEP) buscava la inconstitucionalitat d'alguns articles de la Llei 29944; mentre els grups del CONARE i Democràtics impugnaven la llei com a inconstitucional en conjunt. En realitat, aquesta posició té alguna explicació, en la mesura que els mestres de base –a partir de l'experiència vaguista de 2012– es van distanciar de les actuals direccions del SUTEP. Una consigna que es generalitza és la d'un SUTEP sense Patria Roja, ni Sendero en la direcció.

Revista Tarea núm. 81, Análisis de la Ley de Reforma magisterial. La hora de la nueva docencia. Lima, setembre de 2012.

Pierre Bourdieu, L'école conservatrice. Les inégalités devant l'école et la culture. En Revue française de sociologie. Paris 7 (3), 1966, pàg. 325.